

Студент 1 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначено основні проблеми у сфері захисту прав інтелектуальної власності, сформовано теоретичні підходи щодо вдосконалення адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності, що повинно позитивно вплинути на економіку країни загалом.

Аннотация. Определены основные проблемы в сфере защиты прав интеллектуальной собственности, сформулированы теоретические подходы по совершенствованию административно-правовой защиты права интеллектуальной собственности, что должно положительно повлиять на экономику страны в целом.

Annotation. The main problems in the area of protection of intellectual property are studied and theoretical approaches to improvement of the administrative and legal protection of intellectual property rights are discussed, which should have a positive effect on the economy as a whole.

Ключові слова: інтелектуальна власність, патент, винахід, економічний розвиток.

На сучасному етапі економічний розвиток будь-якої держави залежить великою мірою від сфери інтелектуальної діяльності, захист результатів якої здійснює право інтелектуальної власності. У процесі впровадження інновацій, тобто перетворення ідей у новий або вдосконалений продукт, який запроваджено на ринку, домінуючу роль посідають питання набуття і захисту виключних прав на результати інтелектуальної діяльності та їх комерціалізацію. Сьогодні Україну звинувачують у низьких стандартах охорони інтелектуальної власності, вона займає перші рядки у списку країн-піратів програмного забезпечення, фармацевтичних засобів, до неї застосовують санкції, що призводять до значних політичних та фінансових збитків. Таким чином, дана тема захисту інтелектуальної власності є дуже актуальною. Крім того, без наявності ефективної системи захисту майже неможливо забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, залучити інвестиції до інноваційних проєктів, захистити національного виробника на зовнішньому ринку, покласти край торгівлі контрафактною продукцією. Тобто, правові й економічні відносини, їх методи у сфері інтелектуальної власності одна без іншої не існують.

Вивченням питання щодо формування, функціонування та захисту інтелектуальної власності приділяли увагу українські та зарубіжні вчені: Кузнецов Ю. М., Дахно І. І., Пріб Г. А., Цибульов П. М., Орлюк О. П., Подопрігора О. Л., Меггс П. Б. та ін.

Останнім часом значно знизилися показники щодо захисту інтелектуальної власності в Україні, тому доцільно, розглянувши динаміку зміни місця України в міжнародних рейтингах, визначити основні проблеми у сфері захисту прав інтелектуальної власності та як висновок надати сформовані автором теоретичні підходи щодо вдосконалення адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності, що у свою чергу повинно позитивно вплинути на економіку країни загалом.

Основні засади державного управління інтелектуальною діяльністю визначаються Конституцією України. Держава забезпечує вільний і всебічний розвиток особистості [1; 2]. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання [1; 3]. Конституція України надає кожному, хто проживає в її межах, право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Також кожному держава гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, а також захист авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може їх використовувати або поширювати без згоди особи, що має право на зазначені результати, за винятками, встановленими законом [1].

Об'єктами права інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та інші результати інтелектуальної праці [4].

Залежно від особливостей об'єктів права інтелектуальної власності можна виділити чотири її різновиди:

авторське право і суміжні права;

право на відкриття;

промислова власність (право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, що називають також патентним правом);

інші результати творчої діяльності, використовувані у виробництві (право на товарний знак, фірмове найменування, топології інтегральних схем, інтересів володаря ноу-хау).

Що стосується характерних рис інтелектуальної власності важливо окреслити такі:

інтелектуальна власність має власну сферу (галузь), мету і завдання правового регулювання, окреслені як у Конституції, так і в окремих законах України;

законодавство у сфері інтелектуальної власності безпосередньо пов'язане з регулюванням статусу об'єктів інтелектуальної власності, суб'єктів інтелектуальної власності, авторського та суміжних прав, прав промислової власності тощо;

як галузь загальної системи законодавства воно має комплексний характер і включає джерела як публічного, так і приватного права [2].

На сьогодні законодавство України у сфері інтелектуальної власності охоплює всі загальновідомі об'єкти права інтелектуальної власності і в цілому відповідає міжнародним нормам. Також позитивну динаміку демонструє і діяльність експертного закладу. Адже щорічно зростає кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності. У середньому за рік надходить близько 35 тисяч заявок (у тому числі 15 % від іноземних замовників) та видається понад 25 тисяч охоронних документів (рис. 1) [2; 5].

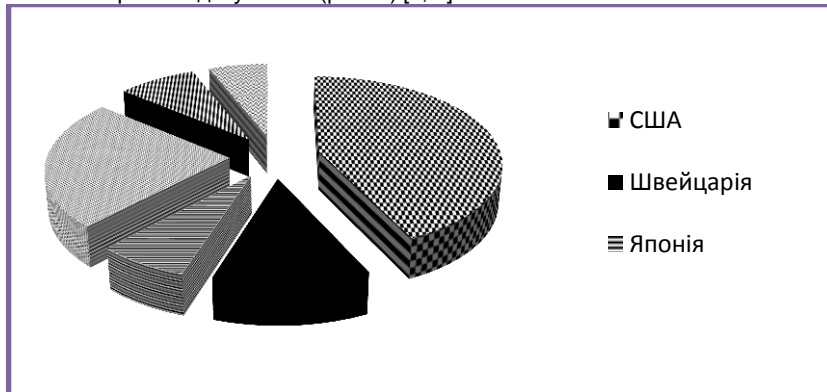

Рис. 1. Іноземні заявники на винаходи за 2011 р. [2; 5]

Ураховуючи пріоритети зовнішньої та внутрішньої політики України, зокрема вимоги стосовно створення Зони вільної торгівлі між Україною і Європейським Союзом, а також ураховуючи те, що Україна стала членом Світової організації торгівлі з 2008 р., у країні намагаються спрямувати зусилля на активне сприяння використанню інтелектуальних ресурсів нації для економічного розвитку держави із урахуванням інноваційно-інвестиційного вектору. Оскільки до проекту Угоди з ЄС включений окремий розділ, який визначатиме ключові принципи правової охорони інтелектуальної власності, у тому числі об'єктів патентного права відповідно до європейських норм та стандартів [2]. Усе це підтверджує важливість існування такої економічної категорії, як інтелектуальна власність, а отже і її захисту в Україні.

Щодо стану захисту прав інтелектуальної власності в Україні було проведено дослідження як на національному, так і на міжнародному рівнях. Навесні 2012 р. соціологічна група "Рейтинг" провела опитування серед українців щодо проблеми захисту інтелектуальної власності. Результати дозволяють стверджувати, що українці, з одного боку, розуміють необхідність захисту права інтелектуальної власності, а з іншого – перекладають усю відповідальність на владу. Якщо зацікавити увагу на дотриманні прав інтелектуальної власності на практиці, то якщо у людини буде вибір купити копію книжки, передруковану з оригіналу, за ціною, нижчою за оригінал, а за якістю вона майже не поступатиметься оригіналу, то лише 13 % респондентів відмовляться від копії і придбають оригінал. Варто звернути увагу на те, що чим молодший вік опитуваних, тим частіше вони користуються Інтернетом і можуть відмовитися від оригіналу книги. 60 % опитаних вважають, що дії влади щодо захисту інтелектуальної власності є неефективними [6].

Варто зауважити також, що в Україні саме правам інтелектуальної власності приділяється недостатня увага, повідомлення ЗМІ свідчать про порушення на території України даних прав. Особливо велика кількість порушень спостерігається у сфері охорони комп'ютерного забезпечення, баз даних, аудіовізуальної продукції. Щоб краще зрозуміти ситуацію варто звернути увагу на такий рейтинг, як Індекс глобальної конкурентоспроможності і з'ясувати позицію України та визначити, чому саме становище нашої держави є таким.

Індекс глобальної конкурентоспроможності країни – дослідження, яке проводиться Всесвітнім економічним форумом, включає 12 складових, кожна з яких стосується окремих аспектів конкурентоспроможності: інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та початкова освіта, вища та професійна підготовка; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; оснащення новими технологіями: розмір ринку; рівень розвитку бізнесу; інновації. Таким чином, дане дослідження допомагає аналітикам визначити перешкоди на шляху до економічного розвитку і розробити стратегії досягнення стійкого економічного прогресу [7].

Відповідно до Звіту про глобальну конкурентоспроможність за 2012 – 2013 р. Україна займає 120 місце за рівнем захисту інтелектуальної власності. Варто зауважити, що ситуація є далеко не позитивною, адже показники на 1,1 нижчі за середній світовий показник. Порівняно з минулим роком Україна втратила 3 позиції, адже в 2011 – 2012 р. Україна посідала 117 сходинку за показниками захисту інтелектуальної власності, а в 2010 – 2011 р. Україна займала 113 місце [5].

За мірою істотного значення інтелектуальної діяльності, особливо її результатів для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства, попит на неї також інтенсивно зростає. Саме тому інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій, зловживання, недозволеного використання [2; 7]. Стан захисту інтелектуальної власності обумовлений різними причинами: корупцією в державних органах влади, неефективною бюрократією у владі, нестабільністю у політиці, недосконалістю законодавством у сфері інтелектуальної власності, суперечливою законодавчою базою. Крім того, основні перепони в реалізації можливостей науково-технічного потенціалу України пов'язані з відсутністю в країні платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, обмеженістю бюджетного фінансування науково-промислового комплексу. У цих умовах організації науково-технічної сфери не приділяють належної уваги патентно-ліцензійній діяльності, не можуть здійснити ефективну реалізацію результатів інтелектуальної власності на внутрішньому та зовнішньому ринках [3, с.

178]. Також слід відзначити, що серед головних причин недостатнього рівня захисту інтелектуальної власності в Україні іноземні спеціалісти найчастіше називають "відсутність у держави коштів на патентування та здійснення реєстраційних процедур за кордоном", "низький рівень правової культури в країні", "відсутність належних знань та інформації щодо захисту інтелектуальної власності" [8, с. 32]. Відсоткове співвідношення цих причин ілюструє рис. 2.

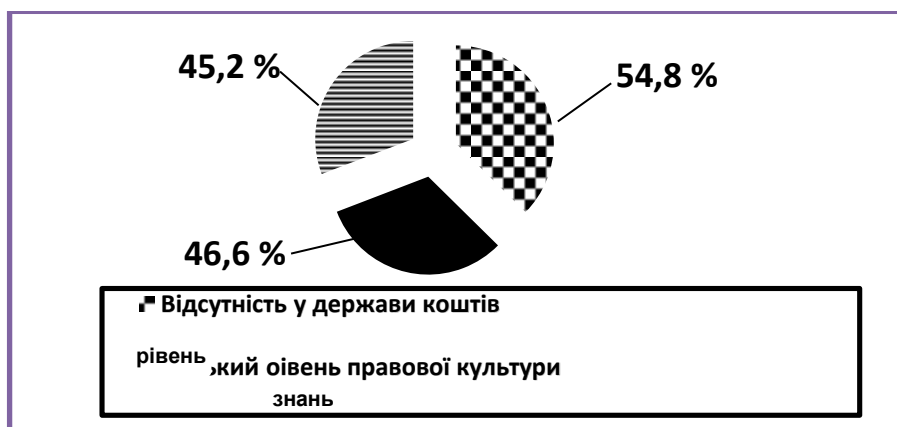

Рис. 2. Ситуація в Україні у сфері інтелектуальної власності з точки зору іноземних спеціалістів [8, с. 32]

Важливою проблемою є незавершеність формування структури державної системи охорони об'єктів інтелектуальної власності, особливо у правоохоронних органах. У країні практично немає фахівців з маркетингу інтелектуальної власності, а також комплексної державної системи навчання, підготовки і підвищення кваліфікації фахівців з питань охорони інтелектуальної власності. Тобто має місце така проблема, як недостатня обізнаність суспільства у питаннях охорони та захисту прав, що нерідко призводить до порушення прав, що також негативно відображається як на економічному розвитку держави, так і на міжнародному іміджі [2]. Треба також зрозуміти, що причина більшості порушень прав інтелектуальної власності має економічний характер. Лише людина, що володіє правом на конкретний об'єкт інтелектуальної власності, володіє й правом на використання такого об'єкта, вона має можливість вести цінову політику, тобто вона є монополістом і може монополювати завищені ціни, причому не рідко не лише на об'єкт інтелектуальної власності, а й на товар, в якому такий об'єкт втілений [2].

Щоб побудувати цілісну систему законодавства стосовно прав інтелектуальної власності, необхідно орієнтуватися на умови єдиного ринку й узагальнювати те, що вже накопичено в окремих сегментах законодавства. Як основний інвестор у науково-технічну сферу, держава має здійснювати гнучку політику у сфері використання наявного в країні інтелектуального науково-технічного потенціалу, створеного за рахунок бюджетних коштів. Крім того, мова йде не тільки про закріплення прав на результати науково-технічної діяльності за державою, а й про необхідність використовувати наявні державні регулятори для активізації діяльності виробників продукції, інвесторів у галузі створення і залучення в господарський обіг результатів науково-технічної діяльності. Щоб отримати суттєву підтримку фінансової, наукової, освітньої та іншої сфер досліджень та розробок з боку національних підприємств з приватною та колективною власністю, необхідно у підприємців створити зацікавленість у вагомих інноваційних проектах. У найкращому випадку такі підприємства будуть орієнтовані на придбання закордонних ліцензій, у інших випадках вони вимушені займатися виробництвом застарілої продукції. Також необхідно, щоб розробками інноваційних проектів займалися установи, які ніколи не брали за мету продаж результатів інтелектуальної діяльності, тобто не розробляли завдання довести проект до привабливого у соціально-економічному плані вигляді і продати. Автор підкреслює – продати на внутрішньому ринку, бо зовнішні ринки недосяжні для переважної більшості українських підприємств і організацій. На сьогодні в Україні майже немає фахівців зазначеної спрямованості. Необхідно підготувати достатню кількість впливових фахівців, здатних робити виважені оцінки та приймати рішення на всіх етапах перетворення ідеї у новий або вдосконалений продукт, тоді і слід очікувати прискорення розбудови цивілізованого ринку інтелектуальної власності.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>. 2. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи / О. Орлюк // Право України. – 2011. – № 3. 3. Управління розвитком. – 2011. – № 21. – С. 177–180. 4. Про власність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/697-12>. 5. The global competitiveness report 2010 – 2012 / World economic forum [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.weforum.org>. 6. Проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс] / Соціологічна група "Рейтинг". – Режим доступу : <http://ratinggroup.com.ua/products/politic/data/entry/13997>. 7. Индекс глобальной конкурентоспособности – информация об исследовании [Электронный ресурс] / Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>. 8. Греков І. П. Захист інтелектуальної власності як основа конкурентоздатності національної економіки / І. П. Греков // Управління правами інтелектуальної власності : матеріали науково-практичної конференції, 21 квітня 2011 р. / відп. за вип. А. М. Куліш. – Суми : СумДУ, 2011. – С. 31–33.